

MTA Law Working Papers
2018/7.

**Velünk élő tário – a halálbüntetés
napjainkban**

Balázs Péter

Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences

Budapest

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Balázs Péter

Velünk élő tállo – a halálbüntetés napjainkban

Európai szemmel nézve a halálbüntetés már igen távoli, inkább jogtörténeti érdekességnek számító büntetési nem. Ezzel együtt még hazánkban is akadnak olyan vélemények, amelyek a bűnözés megoldását a halálbüntetés visszaállításában látják, ennek azonban sok realitása nincs, hiszen a halálbüntetést egy sor nemzetközi egyezmény tiltja. A világ más tájain azonban napjainkban is alkalmazott – nem is feltétlenül rendkívüli – szankció a halálbüntetés. Mindez Európa közepéből távolinak tűnhet, ugyanakkor a téma mégis aktuális itthon is, hiszen a menekültügyi, idegenrendészeti hatósági és bírósági eljárásokban igen gyakran felmerül a megtorlástól való félelem, mint a hazatérést akadályozó tényező. Ebben pedig fontos szerepe lehet a halálbüntetésnek is, ezért érdemes áttekinteni, hogy a világ államai miként viszonyulnak napjainkban ezen ősi büntetési nemhez.

1. Bevezetés

A halálbüntetés a legősibb büntetések egyike, tulajdonképpen egyidős az emberiséggel. Jóllehet, az ősközösségek esetében még nem beszélhetünk büntetésről, hiszen a büntetés már valamiféle szervezett társadalmat feltételez: előfeltétele, hogy létrejöjjön az állam, amely jogi keretek közé szorítja az ősközösségekben jelen lévő magánbosszút és vérbosszút. Az ősközösségek tehát már alkalmazták megtorlásként az élet elvételét és azt tekinthetjük a halálbüntetés korai elődjének is.

A kialakuló államok életében azonban már a kezdetektől megjelenik az intézményesült halálbüntetés. A legelső fennmaradt törvénykönyvünk, Hammurapi törvénye szintén alkalmazta a halálbüntetést. E törvények nem csupán szigorúak voltak, hanem a korban is kirívóak lehettek.¹ Számos kevésbé súlyos cselekményt is halállal fenyegetett, így például azt, aki más házába betör, „megának a betörés helyének színe előtt öljék meg és kaparják be.”²

¹ Rác Lajos: Mezopotámia államai és joguk. In: Kisteleki Károly – Lövétei István – Nagyné Szegvári Katalin – Rác Lajos – Schweitzer Gábor – Tóth Ádám: Egyetemes állam- és jogtörténet – Ókor - feudális kor, HVG-Orac, Budapest, 1998, 46. p.

² Hammurabi törvényei. Ford. Kmoskó Mihály, Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztály, Kolozsvár, 1911, 31. p.

(21. §). Vagy éppenséggel a nőt, aki „magát meg nem tartóztatta, kijárogatott, házat tönkretette, férjét elhanyagolta: [...] dobják a vízbe.”³ (143. §).

Hammurapi törvénykönyve a tálío-elvén nyugodott. A történelem már meghaladta ezt a felfogást, ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy a halálbüntetés vajon napjainkban nem ezen elven nyugszik? Mi legitimálja a halálbüntetést?

Ma már nagyon kevés ország alkalmazza a halálbüntetést rendes büntetésként, tehát alapvetően rendkívüli büntetésként tekinthetünk rá. Ebből következik, hogy többségében brutális emberölések esetén alkalmazzák. Ez a büntetés úgy tudja megvalósítani a társadalom védelmét, hogy az elkövetőt kiiktatja, ezzel véglegesen megakadályozva őt a további bűnelkövetéstől. Ez a középkorban még védhető álláspont volt, hiszen a szabadságvesztés nem volt telterjedt büntetési forma. Napjainkban azonban elérhető az alternatíva: az életfogytig tartó szabadságvesztés. Noha a magyar tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos nemzetközi jogi aggályok miatt sokan féltik ezt a büntetési nemet, valójában az életfogytig tartó szabadságvesztés még Európában sem tiltott, csupán megfelelő felülvizsgálati mechanizmust kell beépíteni a szabályozásba.⁴ Ha tehát adott a halálbüntetés megfelelő alternatívája, ugyanakkor mégis a halálbüntetést alkalmazzák, akkor felmerül a kérdés: mi ez, ha nem tálío?

Magyarországot közvetlenül a téma már nem érinti: az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatával 1990-ben eltörölte a halálbüntetést. Visszaállítására aligha van mód: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött Második Fakultatív Jegyzőkönyv;⁵ az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (Római Egyezmény) kapcsolódó Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv⁶ és Tizenharmadik jegyzőkönyv;⁷ valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája egyaránt tiltja a halálbüntetés alkalmazását. Közvetetten azonban hazánk is érintett lehet: a megtorlástól, így akár a halálbüntetéstől való reális félelem a hazánkba érkező külföldiek menekültkénti, oltalmazottkénti elismerését megalapozhatják.

A halálbüntetést a világ más tájain a fentiekén túl további nemzetközi egyezmények is szabályozzák, ennek ellenére a világ államai távol állnak attól, hogy egységes álláspontra jussanak a halálbüntetés kérdését illetően. A két végpontot a halálbüntetést alkalmazó és az azt eltörlő országok jelentik, ugyanakkor azon államok szabályozása sem egységes, amelyek jogrendszere elismeri a halálbüntetést. A következőkben azt tekintem át, hogy a világ államai

³ Uo., 45.

⁴ Vö. Balázs Péter: Börtönfalak az örökkévalóságnak – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és nemzetközi keretei. In: Jogelméleti Szemle, 2018/2. szám (e sorok írása idején megjelenés alatt).

⁵ Hazánk az 1995. évi II. törvénnyel hirdette ki.

⁶ Hazánk az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdette ki.

⁷ Hazánk az 2004. évi III. törvénnyel hirdette ki.

miként viszonyulnak a halálbüntetéshez, illetve, hogy milyen gyakran alkalmazzák napjainkban a legsúlyosabb büntetést.

2. A világ államainak viszonyulása a halálbüntetéshez

A világ államainak halálbüntetéshez való viszonyulását a szakirodalom négy csoportba sorolja:

1. abolicionista országok,
2. a halálbüntetést csak rendkívüli büntettekre alkalmazó országok,
3. de facto abolicionista országok,
4. a halálbüntetést köztörvényes bűncselekményekre is alkalmazó országok.⁸

A következő alpontokban e négy csoportra bővebben is kitérek.

2.1. Abolicionista országok

Az első csoportba tartozó államok jogrendszerében a halálbüntetés nem található meg, így semmilyen körülmények között nem szabható ki halálos ítélet. Hazánk is ezen államok körbe tartozik. Az európai államok – Oroszország és Fehéroroszország kivételével – szintén eltörölték a halálbüntetést. Számos közép-, és dél-amerikai ország is feliratkozott az abolicionista országok közé.

Az Amnesty International szerint 2016 végén 104 ország törölte el teljesen a halálbüntetést.⁹ Ezen országok száma napjainkban is növekszik, 3 évvel korábban még csak 98 ország tartozott ebbe a körbe.¹⁰

2.2. A halálbüntetést csak rendkívüli büntettekre alkalmazó országok

⁸ Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés filozófiája és kortárs jogelméleti kérdései, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008, 275-276. pp.

⁹ Death Sentences and Executions 2016. Amnesty International Publications, London, 2017, 47. p.

¹⁰ Death Sentences and Executions 2013. Amnesty International Publications, London, 2014, 52. p.

A második csoportba sorolt államok jogrendszere ismeri és szabályozza a halálbüntetést, ám azt csak néhány kivételes bűncselekmény esetén engedi kiszabni. Elsősorban háborús vagy katonai deliktumok tartoznak ide. A köztörvényes bűncselekmények esetén viszont már eltörlésre került a halálbüntetés.¹¹ Ennek alapja, hogy egyes nemzetközi egyezmények nem tiltják teljes körűen a halálbüntetést, hanem lehetőséget nyújtanak arra, hogy az országok fenntartással éljenek pont az említett háborús bűntettek esetében. A halálbüntetés fenntartása ezen bűncselekmények körében a leginkább megindokolható. Elég csak a két világháború borzalmaira gondolni, vagy felidézni az elmúlt évtizedekben Afrika, vagy éppen az egykori Jugoszlávia területén történt népirtásokat. A politikailag instabil, etnikai vagy vallási konfliktusokkal teli országok esetén talán jelenthet némi visszatartó erőt a halálbüntetéssel való fenyegetettség. A nép biztonságérzetét is növelheti a halálbüntetés, legfőképpen akkor, ha az adott államban a közelmúltban emberiesség elleni vagy háborús bűntettek történtek.

Ezzel a lehetőséggel nem sok ország élt, az Amnesty International 2016 végén 7 államot sorolt ide,¹² csakúgy, mint 2013-ban.¹³ Javarást azok a dél- és közép-amerikai államok tartoznak ide, amelyek nem az abolicionista államok körébe tartoznak, így Brazília, Chile, Salvador, Peru, de ide sorolható Izrael, Guinea és Kazahsztán is.

2.3. De facto abolicionista országok

E csoportba tartozó államok jogrendszere ismeri és szabályozza a halálbüntetést köztörvényes bűncselekmények esetén is, ám a gyakorlatban az elmúlt tíz évben nem hajtottak végre kivégzést (például moratórium kihirdetésével).

Az Amnesty International 2016 végén 30 ilyen államot tartott számon.¹⁴ Ez 2013-hoz képest némi csökkenést mutat, az akkori adatok szerint ugyanis 35 ilyen állam létezett.¹⁵ Az európai államok közül Oroszország tartozik ide, valamint egy sor afrikai ország is ezt a megoldást alkalmazza.

2.4. A halálbüntetést köztörvényes bűncselekményekre is alkalmazó országok

¹¹ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, HVG-Orac, Budapest, 2010, 319. p.

¹² Amnesty International, 2017 i. m. 42. p.

¹³ Amnesty International, 2014 i. m. 52. p.

¹⁴ Amnesty International, 2017 i. m. 43. p.

¹⁵ Amnesty International, 2014 i. m. 52. p.

A negyedik csoportba tartozó államok a halálbüntetést köztörvényes bűncselekmények esetén is ismerik és alkalmazzák. Mindenekelőtt meg kell említeni az Egyesült Államokat, ugyanis államainak jelentős része ma is szabályozza a halálbüntetést. A legfejlettebb országok közül Japán tartozik még ide, illetőleg Kína is kiemelést érdemel – különösen azért, mert napjainkban itt hajtják végre a legtöbb kivégzést. Fehéroroszország az utolsó európai állam, ahol még ténylegesen létezik halálbüntetés (nem véletlen, hogy egyben Európa utolsó diktatúrájaként is gyakran emlegetik). Ezek mellett számos közel-keleti, afrikai és ázsiai ország is színesíti a listát. A rendszerváltás előtt Magyarország is közéjük tartozott.

Az Amnesty International jelentése 2016 végén 57 államot sorolt ide: Afganisztán, Antigua és Barbuda, Bahama-szigetek, Bahrein, Banglades, Barbados, Belize, Botswana, Comore-szigetek, Csád, Dél-Szudán, Dominikai Közösség, Egyenlítői-Guinea, Egyesült Államok, Egyesült Arab Emirátusok, Egyiptom, Észak-Korea, Etiópia, Fehéroroszország, Gambia, Guatemala, Guyana, India, Indonézia, Irak, Irán, Jamaica, Japán, Jemen, Jordánia, Katar, Kína, Kongói Demokratikus Köztársaság, Kuba, Kuvait, Lesotho, Libanon, Líbia, Malajzia, Nigéria, Omán, Pakisztán, Palesztina, Saint Kitts és Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Szaúd-Arábia, Szingapúr, Szíria, Szomália, Szudán, Tajvan, Thaiföld, Trinidad és Tobago, Uganda, Vietnam, Zimbabwe.¹⁶

3. A kivégzések alakulása napjainkban

Nincs könnyű dolga annak, aki a kivégzések számáról szeretne statisztikát, tanulmányt készíteni. Míg a demokratikus államokban (pl. USA) megbízható és pontos adatok állnak rendelkezésre, addig vannak olyan országok, amelyeknél ez egyenesen államtitoknak minősülnek ezek az adatok (pl. Kína). Így az egész világra kiterjedően nem lehet a kivégzések pontos számát meghatározni, ráadásul a különböző tanulmányok sem feltétlenül azonos értékekkel dolgoznak. Az Amnesty International kutatásai általánosan elfogadottak, így én is az általuk gyűjtött adatokra támaszkodtam.

Az alábbi táblázatban (1. táblázat) négy évet (2008, 2011, 2013, 2016) vettem össze. Ezen időszak kellően hosszú ahhoz, hogy napjaink tendenciája kiolvasható legyen. Nem is a pontos számadatok a lényegesek, hanem sokkal inkább a nagyságrend. A táblázatban

¹⁶ Amnesty International, 2017 i. m. 43. p.

alkalmazott „+” jelzés a kivégzések minimum számát jelenti (pl. 7+: legalább 7 kivégzés történt). Ahol a „történt” szó szerepel, ott történtek kivégzések, de annak minimális számát nem lehet megbecsülni. A „lehetséges” esetén pedig a politikai instabilitás miatt nem lehet megállapítani, hogy történt-e kivégzés.

Kína toronymagasan vezeti a listát – ez biztosan állítható, annak ellenére is, hogy pontos adatok nem állnak rendelkezésre, mert az állam ezeket titokként kezeli. Az Amnesty International az utóbbi időben már becsléssel megállapított adatokat sem tesz közzé, mindössze annyit említ, hogy ezeket végeznek ki. A Dui Hua Foundation becslése szerint 2013-ban kb. 2.400 kivégzés történt Kínában. Ez döbbenetes szám, egymagában jóval több, mint az összes többi országban történt valamennyi kivégzés. Az alapítvány ugyanakkor arra is rámutat, hogy Kína még így is csökkenő tendenciát mutat a kivégzések számát illetően: tíz évvel ezelőtt a becslések szerint akár évi 10.000 főt is kivégezhettek.¹⁷ Még ha fenntartásokkal is kezeljük ezt a számot, akkor is kijelenthető, hogy Kína mellett a többi ország adatai szinte eltörpülnek, ugyanakkor sok kivégzés történik Iránban és Szaúd-Arábiában. Ami figyelemre méltó, hogy több államban is igen erőteljes emelkedést mutat a kivégzések száma: Irán, Irak, Szaúd-Arábia, Pakisztán és Egyiptom.

	2016 ¹⁸	2013 ¹⁹	2011 ²⁰	2008 ²¹
Kína	ezrek	ezrek	ezrek	1718+
Irán	567+	369+	360+	346+
Szaúd-Arábia	154+	79+	82+	102+
Irak	88+	169+	68+	34+
Pakisztán	87+	-	-	36+
Egyiptom	44+	lehetséges	1+	2+
USA	20	39	43	37
Szomália	14	34+	10	-
Banglades	10	2	5+	5
Malajzia	9	2+	történt	1+
Afganisztán	6	2	2	17+
Fehéroroszország	4+	-	2	4
Indonézia	4	5	-	10
Szingapúr	4	-	nincs adat	1+
Japán	3	8	-	15
Palesztina	3	5	3	-
Nigéria	3	4	-	-

¹⁷ http://duihua.org/wp/?page_id=9270 (2018.03.01.)

¹⁸ Amnesty International, 2017 i. m. 5. p.

¹⁹ Amnesty International, 2014 i. m. 7. p.

²⁰ Death Sentences and Executions 2011. Amnesty International Publications, London, 2012, 7. p.

²¹ Death Sentences and Executions 2008, Amnesty International Publications, London, 2009, 8. p.

Szudán	2	21+	7+	1+
Tajvan	1	6	5	-
Botswana	1	1	-	1
Észak-Korea	történt	70+ ²²	30+	15+
Vietnam	történt	7+	5+	19+
Dél-Szudán	történt	4+	5	-
Jemen	-	13+	41+	13+
Líbia	-	-	nincs adat	8+
Kuvait	-	5	-	-
India	-	1	-	-
Szíria	-	lehetséges	történt	1+
Egyesült Arab Emírségek	-	-	1	1+
Mongólia	-	-	-	1+
Bahrein	-	-	-	1
Saint Christopher és Nevis Államszövetség	-	-	-	1

1. táblázat: Kivégzések száma a világ országaiban 2008-2016. Forrás: Amnesty International adatai alapján saját szerkesztés.

A világtól szinte teljesen elzárkózott Észak-Korea esetében biztos adatok nem állnak rendelkezésre, de a jelentésekből úgy tűnik, hogy a közelmúltban bekövetkezett vezetéváltást követően jelentősen emelkedett a kivégzések száma.

A világ legjelentősebb államai közül az Egyesült Államokban és Japánban történnek kivégzések. Európa utolsó állama, ahol a halálbüntetést a gyakorlatban is alkalmazzák, Fehéroroszország. A 2013-as év azért volt jelentős, mert ebben az évben egyetlen halálos ítéletet sem hajtottak végre Fehéroroszországban, ami egyúttal azt is jelentette, hogy 2013-ban Európában egyetlen kivégzés sem történt. Mindez azonban csak átmenetinek bizonyult, hiszen kivégzések azóta is rendszeresen történnek Fehéroroszországban.

Úgy tűnik, hogy az abolíció az amerikai kontinensen is erős, hiszen az elmúlt években egyetlen ország élt a halálbüntetés lehetőségével: ez pedig az Egyesült Államok.

Év	Kivégzések száma (legalább)
1999	1813
2000	1457
2001	3048
2002	1526
2003	1146
2004	3797

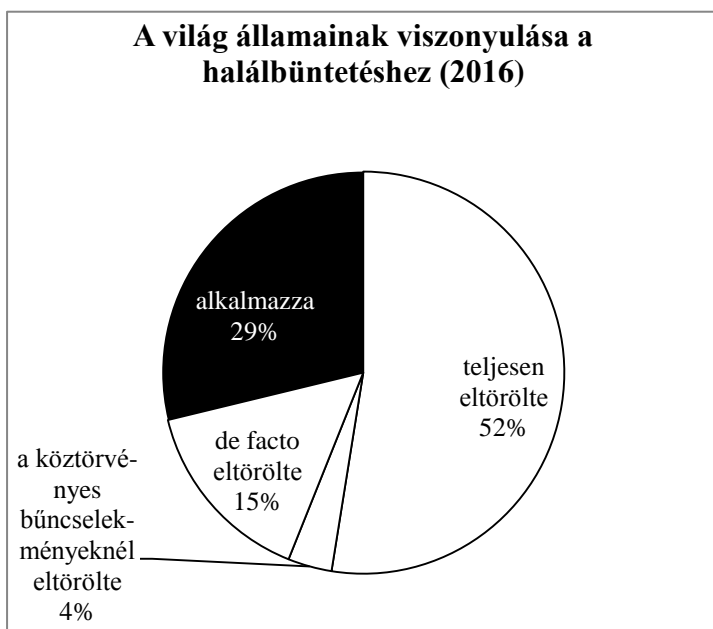
²² A jelentések legalább 70 kivégzésről szóltak, ugyanakkor az Amnesty International szerint szinte biztos, hogy ez a szám valójában ennél jóval magasabb. Amnesty International, 2014 i. m. 25. p.

2005	2148
2006	1591
2007	1252
2008	2390
2009	714 (Kína nélkül)
2010	527 (Kína nélkül)
2011	676 (Kína nélkül)
2012	682 (Kína nélkül)
2013	778 (Kína nélkül)
2014	607 (Kína nélkül)
2015	1634 (Kína nélkül)
2016	1032 (Kína nélkül)

2. táblázat: Kivégzések száma a világban. Forrás: Amnesty International²³

A 2. táblázat az elmúlt 15 évben történt kivégzések számát tartalmazza (természetesen ezek is minimumértékek). Még ha e számokat fenntartásokkal is kezeljük (különösen azért, mert Kína egy ideje már nem szerepel benne), annyi azért kiolvasható belőle, hogy nem igen csökkent az elmúlt években a kivégzések száma, sőt egy-egy év kiugró emelkedést mutat. Bár azt hozzá kell tenni, hogy más jelentések szerint (lásd fentebb) Kínában csökken a kivégzések száma, és mivel Kínában a kivégzettek száma többszöröse az itt feltüntetett értékeknek, lehetséges, hogy összességében mégis csökken a halálos ítéletek végrehajtásának száma. Beszédesebb az is, hogy az

elmúlt években nem változott érdemben azon országok száma, amelyek a kivégzéseket a köztörvényes bűncselekmények esetére is lehetővé teszik. 2016-ban a fentebb írtak alapján 57 ilyen állam volt, míg 2008-ban 59 államot sorolt ide az Amnesty International, tehát érdemben nem történt változás.²⁴ Ugyanakkor, ha az 1987-es adatokkal vetjük össze, számottevő csökkenést figyelhetünk meg: akkoriban 110 országot soroltak ide.²⁵ 2016-ban a

1. ábra: A világ államainak viszonyulása a halálbüntetéshez (2016).

világ államainak kevesebb, mint egyharmada tartozott e csoportba (1. ábra). Valamennyi kivégzés ezekben az országokban történt, így ezt a körcíkkel feketével jelöltem. A fehérrel jelölt csoportokba tartozó országokban nem történt kivégzés 2016-ban, így elmondható, hogy a világ államainak több mint kétharmada de jure vagy de facto

abolicionista országnak

tekinthető.

²³ <https://www.amnesty.org/en/documents/document/?indexNumber=act50%2f3832%2f2016&language=en> (2018.03.01.)

²⁴ Amnesty International, 2009 i. m. 8. p.

²⁵ Horváth Tibor (szerk.): A halálbüntetés megszüntetése Magyarországon, Halálbüntetést Ellenzők Ligája, Miskolc, 1991, 31-32. pp.

Érdekes kérdés lehet, hogy milyen bűncselekmények miatt végeznek ki embereket napjainkban. E kérdés megválaszolásához a 2014-ben történt kivégzések összefoglalóit tekintetem át. Leggyakrabban az emberölés fordult elő, ugyanakkor meglepően sok embert ítéltek halálra kábítószerekkel kapcsolatos bűncselekmények miatt is. Ezek nagyrészt arab államokban történtek, de egy-egy ázsiai esetről is vannak jelentések (Kína, Szingapúr). Ezekhez képest elenyésző számban, de rendszeresen fordultak elő kivégzések szexuális erőszak és terrorizmus vádjával (utóbbi főleg Irakra jellemző). Alighanem Irán esetében a legváltozatosabb a lista: az előbbieken említett bűncselekményeken túl az árulástól kezdve, a csaláson át, egészen a vallási bűncselekményekig minden megtalálható rajta.²⁶

Az Amnesty International 1990 óta gyűjti azokat az eseteket, amikor a kivégzett személy a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötte be a tizennyolcadik életévét. Azon felül, hogy egyáltalán ilyen kivégzések történhetnek, még számos meglepő adatot tartalmaz a lista. Az egyik, hogy az USA is megtalálható a listán (olyan országok társaságában, mint Irán vagy Szaúd-Arábia), méghozzá nem is kevés elítélttel! A másik megdöbbentő adat, hogy előfordultak olyan esetek is, amikor nem csupán a büntett elkövetésekor volt tizennyolc éven aluli a kivégzett személy, hanem a kivégzés időpontjában is (ilyen az Egyesült Államokban nem történt). Jemenben tizenhárom éves elítéltet is végeztek már ki.²⁷

Végül érdemes pár szót ejteni az Egyesült Államokról is. Jelenleg 19 állam már eltörölte a halálbüntetést, azonban 31 állam jogrendszere továbbra is tartalmazza azt (bár néhány állam moratóriumot hirdetett).²⁸ Hagyományosan a legtöbb kivégzés Texasban történik. Az 1976 óta végrehajtott kivégzések kb. 37%-a Texashoz köthető.²⁹ Az államok megoszlását a 2. ábra szemlélteti. A piros színnel jelölt államok engedélyezik a halálbüntetés kiszabását, míg a kék színű államokban már eltörölték a legsúlyosabb szankciót. A lila színnel jelölt államok moratóriumot léptettek életbe.

4. Közvélekedés a halálbüntetésről

Az Egyesült Államok lakosságának közében végzett felmérés azért lehet érdekes, mert megtudhatjuk, hogy hogyan vélekednek a halálbüntetésről azok, akiknél a halálbüntetés még

²⁶ <http://www.capitalpunishmentuk.org/world.html> (2018.03.01.)

²⁷ <https://www.amnesty.org/en/documents/document/?indexNumber=act50%2f3832%2f2016&language=en> (2018.03.01.)

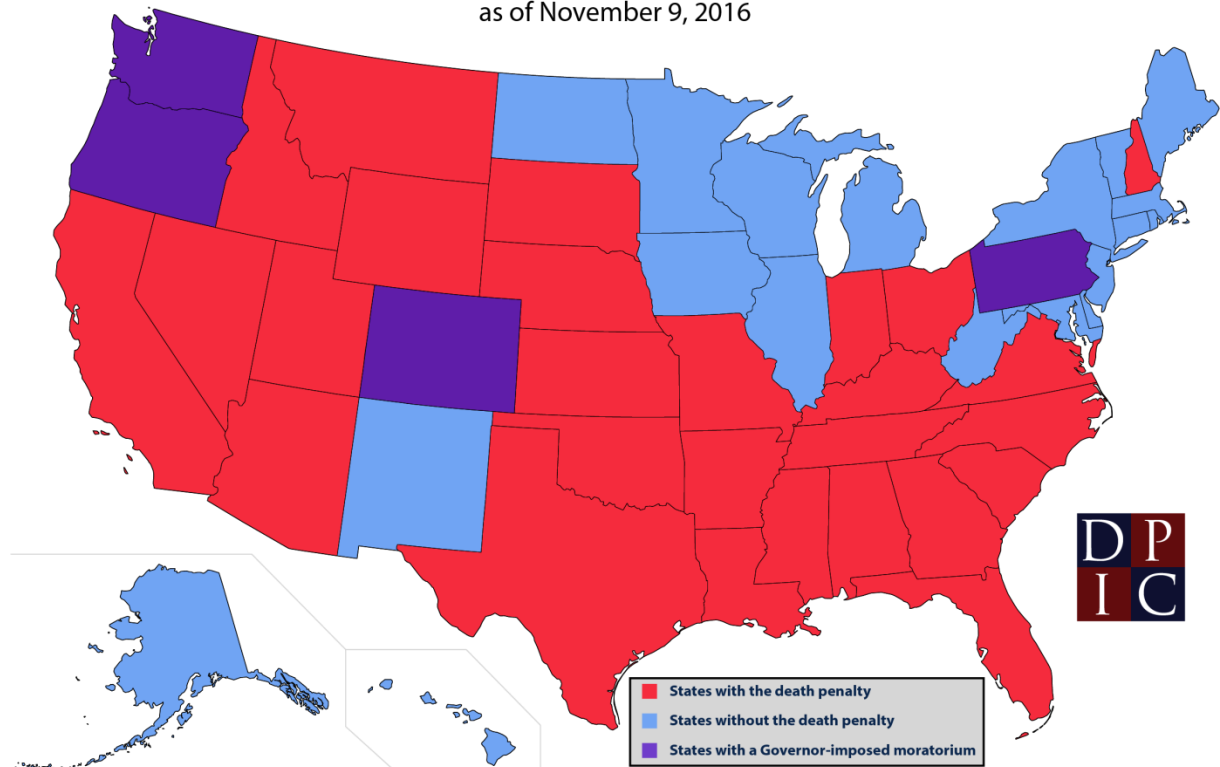
²⁸ <http://www.deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty> (2018.03.01.)

²⁹ <http://www.deathpenaltyinfo.org/number-executions-state-and-region-1976?scid=8&did=186> (2018.03.01.)

a büntetőjog részét képezi. Egy 2014-ben végzett felmérés arra mutatott rá, hogy ingadozással ugyan, de folyamatosan csökken a halálbüntetést támogatók tábora: míg 1996-ban a megkérdezettek 78%-a támogatta a halálbüntetést gyilkosságok esetén, addig napjainkban ez a szám 55%-ra csökkent (és ezzel párhuzamosan nőtt a halálbüntetést elutasítók aránya).³⁰

States with and without the death penalty

as of November 9, 2016

2. ábra: Halálbüntetés az Egyesült Államokban.³¹

A halálbüntetés kérdéséről Magyarországon is készültek közvélemény-kutatások. 2002-ban a Tárki azt állapította meg, hogy a magyar lakosság 59,8%-a támogatja a halálbüntetést, 31,5% pedig ellenzi azt (a maradék nem tudta megítélni). A cseheknél valamivel kevesebben támogatták a halálbüntetést a felmérés során, a lengyeleknél, az oroszoknál és a litvánoknál viszont jóval többen válaszoltak igennel.³²

A Medián 2007-ben végzett közvélemény-kutatása szerint a magyar lakosság 63%-a békeidőben is elfogadhatónak találja a halálbüntetést, további 7% pedig csak háborús helyzetben találja azt indokoltnak. A megkérdezettek 28%-a viszont minden körülmények között elutasítja azt (a maradék nem tudta megítélni).³³

³⁰ <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/02/12/support-for-death-penalty-drops-among-americans/> (2018.03.01.)

³¹ <https://deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty> (2018.03.01.)

³² Közép-európai közvélemény: A közbiztonsággal való elégedettség Közép-Kelet-Európában. Tárki, 2002, 5-6. pp. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a563.pdf> (2018.03.01.)

³³ <http://www.median.hu/object.238a5a0a-b2e7-4e2e-9ff5-5819d1493fa0.ivy> (2018.03.01.)

Bár ezek a számok magasnak tűnhetnek, mégis érdemes összevetni egy harminc évvel ezelőtti kutatással. Egy 1976-os „jogtudat vizsgálat adatai szerint a megkérdezetteknek csak a 2%-a hajlana a halálbüntetés eltörlésére, és 78%-a azt kínzással egészítené ki.”³⁴

Az adatokból leszűrhető, hogy az emberek többsége ma is támogatja a halálbüntetést, tehát ebből a szempontból nem lefutott a játszma, ugyanakkor mindez csupán elvi lehetőség, hiszen – ahogyan arra már kitértem – jogilag nincs lehetőség a halálbüntetés visszaállítására.

5. Érvek és ellenérvek a halálbüntetés kapcsán

A halálbüntetés szükségességét számos gondolkodó megkérdőjelezte a történelem folyamán. *Morus Tamás* (Thomas More) a tolvajok halálbüntetéssel való sújtása kapcsán így fogalmazott: „a tolvajoknak ilyen büntetése méltánytalan és a köznek sincs hasznára: A tolvajlás megtorlására túlon túl kegyetlen, elriasztásául mégis elégtelen. Hiszen az egyszerű lopás nem olyan szörnyű, nagy bűn, hogy halállal kellene lakoltatnunk.”³⁵ Ehhez kapcsolható *Cesare Baccaria* gondolata is: „a büntetés kegyetlensége azt eredményezi, hogy az ember annál többet merészel elkerülése érdekében, minél nagyobb a rossz, aminek elébe megy: azt eredményezi, hogy több bűnt elkövetnek, csak hogy egynek a büntetését elkerüljék.”³⁶ A fenti idézetek rámutatnak arra, hogy miért hibás elgondolás a kisebb súlyú bűncselekményeket is halállal büntetni: a tolvajnak ilyenkor nincs vesztenivalója, ugyanazt a büntetést kapja, ha csak lop és ugyanazt, ha közben megöli azt, aki őt tetten éri. Emiatt súlyosabb bűncselekmény is megvalósulhat, mint amit egyébként elkövetne a tolvaj.

Szemere Bertalan – Beccariához hasonlóan – vitatta a halálbüntetés visszatartó erejét: ha ugyanis az elkövető lélektanilag nem számol a következményekkel, akkor nincs az a büntetés, ami őt visszatarthatná. Ellenben, ha számol a következményekkel, akkor elegendő visszatartó erőt jelenthet az örök fogság is. A történelmi tények sem támasztják azt alá, hogy a kegyetlenebb büntetések képesek gátat szabni a bűnözésnek.³⁷ A jelenséget Szemere egy igen frappáns mondattal foglalja össze: „soha nem történik akasztás Angliában, hogy a sokaság

³⁴ Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 212. p.

³⁵ Morus Tamás: Utopia, ford. Geréb László, Officina Könyvtár, Budapest, 1941, 22. p.

³⁶ Beccaria, Cesare: A bűnökről és a büntetésekről, ford. Madarász Imre, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, 42. p.

³⁷ Szemere Bertalan: A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről, Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1841, 145-146. pp.

közt tolvajság ne követtessék el.”³⁸ Azért sem jó a halálbüntetés, mert – Szemere szavaival élve – az nem „osztékony,” vagyis nincsenek fokozatai: valakinek az életét vagy elveszük, vagy nem.³⁹ Nincs tehát középút. A szabadságvesztés azért tekinthető arányos büntetésnek, mert hozzáigazítható az eltérő súlyú cselekményekhez.

Eötvös József és Lukács Móric a büntetések kívánatos tulajdonságai kapcsán szintén elsőként említik a büntetés eloszthatóságát, kiemelve, hogy a halálbüntetés nem felel meg e követelményeknek.⁴⁰

Finkey Ferenc úgy fogalmazott, hogy „a halálbüntetésnek egy kultúrállam büntetési rendszerében nincs helye.”⁴¹ Kiemeli, hogy a halálbüntetés ellentétben áll az igazságossággal, hiszen a mai – emberiség elvét valló – büntetőjog nem tekintheti többé az igazság követelményének az alaki igazságot, az okozott sérelemnek hasonló fizikai sértéssel való viszonzását. Második érvként kiemeli, hogy a társadalmi rend fenntartásához nem szükséges a halálbüntetés, hiszen annak nincs kimutatható elrettentő, visszatartó hatása. Harmadik érvként kiemeli, hogy a halálbüntetés erkölcsileg is káros, utalva a téves bírói döntésekben rejlő veszélyekre, és arra, hogy e büntetési nem ápolja és terjeszti az emberölés gondolatát.⁴²

A bevezetőben utaltam arra, hogy a halálbüntetés legfőbb alternatívája az életfogytig tartó szabadságvesztés lehet. Ha *alapjogi oldalról* közelítjük meg a két büntetési nemet, akkor az életfogytiglani szabadságvesztés a kevésbé súlyos büntetés. Ez ugyanis a szabadságjogokat korlátozza (akár véglegesen), míg a halálbüntetés az élethez való jogtól fosztja meg az elítéltet, ami egy jóval erősebb alapjognak számít. A mozgásszabadságot, a tartózkodási hely szabad megválasztását stb. még egy jogállamban is ezerféle módon lehet akár korlátozni, akár elvonni, viszont az élethez való jogtól történő megfosztás már nem ilyen egyszerű kérdés.

Kérdés, hogy az államnak van-e joga elvenni bárkitől az életét. Beccaria szerint a halálbüntetés ellentétes a társadalmi szerződéssel, így nincs ehhez joga.⁴³ Ez persze szép gondolat, de a gyakorlatban az állam nem így működik. Az Alkotmánybíróság sem a társadalmi szerződésből vagy természetjogi elvekből vezette le a halálbüntetés alkotmányellenességét, hanem magából az Alkotmányból. Az alkotmány pedig módosítható, például a törvényhozás által, vagy ha merev alkotmányról van szó, akkor pedig bírói átértelmezéssel (pl. Egyesült Államok). Az alkotmánytól függ, hogy valóban abszolút jog-e az

³⁸ A példa azért is igencsak szemléletes, mert Angliában hozták a legvéresebb törvényeket, még egészen csekély súlyú bűncselekményért is az életével fizetett az elkövető. Uo., 153. p.

³⁹ Uo., 151. p.

⁴⁰ Eötvös József – Lukács Móric: Fogházjavítás. Heckenast, Pest, 1842, 77. p.

⁴¹ Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1933, 55. p.

⁴² Uo. 56-70. pp.

⁴³ Beccaria, Cesare i. m. 43. p.

élethez való jog. Ha 1990-ben az Alkotmány a halálbüntetés intézményét kivételként fogalmazta volna meg az emberi méltósághoz és élethez való jog korlátozására vonatkozó szabályok alól, akkor aligha vezethette volna le annak alkotmányellenességét az Alkotmánybíróság. Az élethez való jog valóban a legfontosabb jog, és tekinthetjük ezt olyan jognak, ami az embert a születésénél fogva illeti meg, de a gyakorlat mégse ezt mutatja, annak tartalmát valójában az állam állapítja meg. Az Egyesült Államokban összeegyeztethető ezen alapjoggal a halálbüntetés, hazánkban pedig nem, holott az emberi élet mindenütt egyforma. Lehetséges, hogy a halálbüntetés sorsát az élethez és emberi méltósághoz való joggal fennálló összeegyeztetlensége pecsételi meg (mint ahogyan hazánkban történt), ugyanakkor az élethez való jog tartalma (egészen pontosan annak elvonhatósága) formálható, így a halálbüntetés szabályozásakor, és az arról folytatott vita során további érveket is szükséges figyelembe venni.

A halálbüntetés mellett kardoskodók egyik legfontosabb érve a *halálbüntetés elrettentő hatása*: ez a büntetés tudja a legjobban visszatartani a társadalom egyes tagjait a bűnök elkövetésétől (generális prevenció). A speciális prevenció pedig még ennél is hatásosabb, hiszen megsemmisíti a bűnelkövetőt, így kizárt a bűnisméltés veszélye. A kettő együtt szolgálja a társadalom védelmét.

Mindenekelőtt Beccaria gondolatát szeretném idézni. „Hogy egy büntetés elérje a célját, elegendő, hogy a büntetés okozta rossz nagyobb legyen, mint a bűnből születő jó. [...] Minden tehát, ami e fölött van, az fölösleges, ezért zsarnoki.”⁴⁴ Kétségtelen, hogy a halálbüntetés okozta rossz nagyobb, mint a bűnből születő jó. Olybá tűnik azonban, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre is igaz az előbbi állítás, ami viszont a halálbüntetést „zsarnokivá” teszi. Ennek igazolásához vagy cáfolásához közelebbről is meg kell vizsgálni a generális és speciális prevenció kérdését.

A *speciális prevenció* három módon érhető el: az elkövető megjavításával, az elkövető újabb bűncselekmények elkövetésétől való visszatartásával, illetve az elkövető ártalmatlanná tételével.⁴⁵ A halálbüntetés értelemszerűen a harmadik csoportba sorolható. A halálbüntetés pártján állók abból indulnak ki, hogy halálra csak a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőit ítélik (más kérdés, hogy mit tekintünk annak), és az ilyen bűnözők esetén nehezen képzelhető el az, hogy megjavuljanak. Komoly veszélyt látnak a társadalomba való visszahelyezésben, amit a leghatékonyabban a halálbüntetéssel lehet megakadályozni. A másik két felvázolt

⁴⁴ Beccaria, Cesare i. m. 42. p.

⁴⁵ Nagy Ferenc i. m. 270. p.

megoldás nem biztos, hogy hatékony, nem akadályozható meg vele 100%-osan az újabb bűnelkövetés.

Ezen érvelés legnagyobb hibája, hogy a halálbüntetéssel elérni kívánt cél megvalósítható más, kevésbé súlyos büntetéssel is. Ugyanakkor ellenérvként megfogalmazható, hogy teljes védelmet valóban csak a halálbüntetés nyújthat, hiszen a börtönben is el lehet követni bűncselekményeket. Gondolhatunk egy egyszerű rongálásra, de nem kizárt akár egy emberölés sem – elég felidézni Richter Richárd esetét,⁴⁶ és persze akár a szökés is elképzelhető. Az ilyen esetek viszont egyáltalán nem gyakoriak, valamint a halálbüntetést sem azonnal hajtják végre, hanem egy hosszú, akár évekig tartó eljárást követően – így ezen időszak alatt a halálbüntetés sem óv meg az újabb bűnelkövetéstől. De ha el is fogadjuk, hogy fennáll annak a veszélye, hogy az elítélt a börtönben súlyos bűncselekményeket valósíthat meg, az akkor is látható, hogy ez a fenyegetettség igen korlátozott: leginkább az örököt, rabtársakat veszélyeztetheti. A társadalom egészének védelme így – szűk kockázattal ugyan –, de megvalósul az életfogytig tartó szabadságvesztéssel, hiszen ugyanúgy meg lehet akadályozni a bűnelkövető társadalomba való visszatérését, mégis, ez egy kevésbé súlyos büntetés. Véleményem szerint a halálbüntetés létjogosultsága azzal, hogy az egyéni bűnmegelőzés egyik fontos eszköze, nem igazolható.

A halálbüntetés pártolói szerint a halálbüntetés kilátásba helyezése, illetve adott esetben kiszabása és végrehajtása nagyban hozzájárul a *generális prevenció* megvalósulásához. Ugyanakkor a büntetés súlyossága önmagában nem elég az elrettentéshez: nagyon fontos a büntetés elmaradhatatlansága is. Például a zseblopás a lopás minősített esete, mégis igen gyakran fordul elő, mert a lebukás esélye igen kicsi (gyakorlatilag csak tettenérés esetén lehet bizonyítani): a zseblopások elkövetőinek kb. 10%-a válik ismertté.⁴⁷ Így pedig hiába a súlyosabb büntetés, a visszatartó erő kevésbé érvényesül. Az elrettentő hatást megítélésem szerint befolyásolhatja a bírói gyakorlat is: a bírácoknak ugyanis van némi mozgásterük a büntetés kiszabásánál. Ha például hajlamosak az enyhítő körülményeket súlyozottabban értékelni, az erodálhatja az egyébként súlyosabb büntetés elrettentő hatását. Ritkán esik szó arról, hogy napjainkban a média is igen fontos tényező a generális prevenció tekintetében. A hétköznapi emberek ugyanis a büntetőjogi következményeket csak általánosságban ismerik (pl. emberölésért szabadságvesztés jár), de annak pontos mértékével jellemzően nincsenek

⁴⁶ Richter Richárd elítélt a szegedi Csillagbörtön bütorgyárában, munka közben, késeket eszkábált magának, majd ezeket felhasználva ámokfutásba kezdett, és több művezetőt megölt.

⁴⁷ <http://www.hirado.hu/2014/09/27/szervezeti-valtoztatasok-a-fovarosi-fougyszegen/> (2018.03.01.)

tisztában. Kiszabott büntetésekkel pedig még ritkábban találkoznak: legfeljebb ha családi, baráti, munkatársi stb. körben történik ilyen. Ellenben a média által felkapott ügyekről igen sokan szereznek tudomást. A média pedig előszeretettel foglalkozik olyan esetekkel, ami közfelháborodást vált ki (pl. házi őrizetbe helyezés, szabadlábra helyezés, felmentés, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése stb.), aminek az eredménye a közfelháborodás. Ettől persze nem fognak nekiállni az emberek bűnözni, de nyilvánvalóan nem is erősíti a generális prevenciót. Ráadásul az embereket nem is csupán a büntetés tartja vissza a bűnelkövetéstől (de nyilván elengedhetetlen elem), hanem az erkölcs, a vallás, vagy éppen csak az, hogy nem áll érdekében adott bűncselekményt elkövetni, mert nincs belőle haszna.

Véleményem szerint az elrettentő hatást nem önmagában a büntetés teremti meg, hanem ez egy komplex hatás, amit a büntetőjog egésze, a büntetőeljárás jog és a büntetés-végrehajtás jog együtt képes kifejezni. Az anyagi oldalt tekintve: lehetnek rendkívül súlyos büntetések, de ha azok olyan tényállásokhoz kapcsolódnak, amelyek pontatlanok, és ezáltal sok egyébként társadalomra veszélyes cselekmény büntetlenül marad, akkor semmit sem ér a kemény büntetés (és ez fordítva is igaz). Ugyanígy fontos a bűnüldözés hatékonysága (eljárás oldal). A végrehajtási kérdések tekintetében a börtönviszonyokra utalnék példaként. Elrettentő lehet egy olyan börtön, ahol mindennaposak a bandaháborúk, vagy éheznek a rabok (nem mintha ez elfogadható út lenne). Így tehát azt a „többlet” elrettentő hatást, amit a halálbüntetés képes nyújtani a szabadságvesztéshez képest (már ha egyáltalán képes), meg lehet teremteni egy hosszabb tartamú vagy életfogytiglani szabadságvesztéssel is, ha emellett például növeljük a bűnüldözés hatékonyságát. Sőt, társadalmilag is igazságosabb az, ha több elkövetőt kerítünk kézre és büntetünk kevésbé, mint hogy kevesebbet (tehát kisebb a felderítettség aránya), de súlyosabban. A gyakorlatban azonban nem ez a lényeg.

Nagyobb probléma, hogy valójában lehetetlen kimutatni az elrettentő hatást. Korinek László több állam statisztikai adatainak részletes elemzése utána arra a következtetésre jutott, hogy a halálbüntetés eltörlésének hatására egyetlen országban sem következett be ugrásszerű emelkedés a bűnesetek számában, ezért a halálbüntetés a bűnözés visszaszorítására nem alkalmas, így az nem is szükséges.⁴⁸ Napjaink tudományos kutatásai (például Nagy Ferenc, Tóth Mihály) szintén kiemelik, hogy a halálbüntetés eltörlése nem növeli a bűncselekmények számát, míg annak visszaállítása nem eredményezte a bűnözés csökkenését.⁴⁹

⁴⁸ Korinek László szakértői véleménye. In: Horváth Tibor i. m. 76-89. pp.

⁴⁹ Vö. Nagy Ferenc i. m. 320. p, továbbá Tóth Mihály: A büntetőjogi jogkövetkezmények. In: Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-Orac, Budapest, 2012, 397. p.

Vitatta ezt az álláspontot a Legfelsőbb Bíróság egykori legendás bírása, Pálincás György. Szerinte igenis vannak esetek, amikor igazolható a halálbüntetés visszatartó ereje. Például Franciaországban a XVIII. században elterjedt bűncselekmény volt az örökhagyó megmérgezése. Németországban, az 1930-as években tucatjával raboltak ki embereket oly módon, hogy egy kifeszített drótkötéllel tartóztatták fel az autójukat. Ami mindkét esetben közös volt, hogy egy csapásra megszűntek ezen bűncselekmények, mihelyst halálbüntetéssel váltak fenyegetetté. Pálincás György a saját bírói tapasztalatából is merített: míg a rendszerváltás előtt az idősök kirablása során az elkövetők rendszerint „megelégedtek” a sértett megkötözésével, addig a halálbüntetés eltörlése után mind gyakoribbá vált az értelmetlen, brutális erőszak és emberölés. Hiányzik ugyanis annak rizikója, hogy az elkövető az életével is fizethet. A rendszerváltás kapcsán kiemelte, hogy bár valóban voltak olyan hatások (külföldi elkövetők, bérgyilkosságok, a fegyverek könnyebb beszerezhetősége), amelyek a halálbüntetéstől függetlenül is befolyásolták az emberölések számát, ugyanakkor a statisztikákból az tűnt ki, hogy e hatások csak 15%-os emelkedést indokoltak volna, holott 50%-kal nőtt az emberölések száma.⁵⁰

A fentiekből kitűnik, hogy a halálbüntetés és a generális prevenció kérdése parttalan vitákhoz vezet. Éppen ezért a halálbüntetés pártolói inkább a speciális prevenciót szokták középpontba helyezni (a bűnelkövető megsemmisítése). A generális prevencióval kapcsolatban azt mondják, hogy ha a halálbüntetésnek nincs elrettentő hatása, akkor értelemszerűen más szankciónak sincs, vagyis a generális prevenció nem lehet a büntetés célja, s ezzel a probléma kiiktatható. Az abolicionisták kapcsolódó érve az, hogy ha a kivégzéseket generális prevencióként alkalmazzuk, az egyet jelent a bűnelkövető eszközként történő felhasználásával: csak azért végzünk ki valakit, hogy a többi ember okuljon belőle. E tábor képviselői ezen okból tagadják a halálbüntetés generális prevenció célból történő alkalmazását.⁵¹

Az *elrettentő hatást* a halálbüntetés-pártiak azzal igazolják, hogy a haláltól mindenki fél, így ennél erőteljesebb visszatartó erőt aligha nyújthat más büntetés. Albert Camus szerint azonban a bűnelkövető „az ítélet után fog félni a haláltól, nem a bűn elkövetése előtt.”⁵² Például az emberölések jelentős része hirtelen felindulásban következik be, illetve előfordulnak ittas vagy bódult állapotban elkövetett cselekmények is. Sőt, az elkövető lehet kóros elmeállapotú is. Ilyen esetekben valószínűtlen, hogy hatásos lehet az elrettentés, mert az

⁵⁰ Pálincás György: Requiem egy jogintézményért. In: Belügyi Szemle, 2001/6. szám, 68-69. pp.

⁵¹ Tóth J. Zoltán, 2008 i. m. 218-219. pp.

⁵² Camus, Albert: Gondolatok a halálbüntetésről, fordította: Ferch Magda. In: Sebes Ágnes (szerk.): A halálbüntetésről, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990, 26. p.

elkövető nem biztos, hogy fel tudja mérni tettének következményeit. Más, hideg fejjel gondolkodó elkövető pedig abból indul ki, hogy őt sosem fogják el.⁵³ Sorozatgyilkosok között akad olyan, aki pontosan előre látja tettének következményeit, sőt akarja, hogy elkapják. Ilyen volt az Egyesült Államokban a „rúzsos gyilkos”, aki az egyik bűntény helyszínén rúzzsal azt írta a falra, hogy „az isten szerelmére, kapjatok el, mielőtt megint ölök, nem tudom kontrollálni magamat.”⁵⁴ Sokan közülük üzenetnek a rendőrségnek, ami megint csak arra utal, hogy nem igazán hatásos az elrettentés (például a Mad Bomber névvel illetett robbantó szintén az Egyesült Államokban). Vannak olyanok is, akik eleve úgy hajtják végre gyilkosságokat, hogy számolnak a halállal, olyannyira, hogy ők maguk tesznek ennek bekövetkezéséről. Ilyenek az öngyilkos merénylők, vagy sokszor az iskolai lövöldözők, illetve amikor az elkövető végez az egész családjával, majd végül öngyilkos lesz.

Ez az érvelés ugyanakkor gyenge lábakon áll, mert nem csak a halálbüntetésre igaz, hogy ezen elkövetői kört nem képes visszatartani a bűncselekmények elkövetésétől, hanem minden más szankcióra is igaz, tehát nem tudjuk vele megindokolni, hogy miért ne lenne alkalmasabb enyhébb büntetések alkalmazása. Összegezve tehát azt gondolom, hogy a halálbüntetés fenntartása nem igazolható a bűnmegelőzéssel, illetve elrettentő hatással való érveléssel.

Láthattuk, hogy a halálbüntetés preventív szerepe abban áll, hogy elpusztítja az elkövetőt, vagyis az már semmilyen körülmények között nem változtatható meg. Pedig ez utóbbira szükség lehet, ha *téves ítélet* születik. A bíró is ember, ő sem tévedhetetlen, akár csak az esküdtek. A nyomozóhatóság tagjai is hibázhatnak, sőt akár koholt bizonyítékok is előkerülhetnek. Több ilyen témájú kötet is született (főleg amerikai esetek kapcsán), de elég, ha csak Mór nevét kiejtjük, és mindenkinek feldereng az utóbbi évek egyik legnagyobb tévedése. A tévesen kiszabott szabadságvesztés sem tehető meg nem törtéنتté, ugyanakkor valamilyen kárpótlásra mégis lehetőség van. Fokozottan igaz ez az enyhébb büntetésekre.

Az halálbüntetés pártolói szerint azonban a tévedések száma minimális, különböző garanciák beépítésével, illetve a modern kriminalisztikai módszerekkel gyakorlatilag kizárható. Nehéz igazságot tenni: míg az Egyesült Államokban elég sok esetben hajtottak végre kivégzéseket téves ítélet alapján, addig Magyarországon a halálbüntetés eltörlését megelőző évtizedekben – a jelenlegi adatok szerint – nem történt téves kivégzés (a koncepciók perекet nem tekintve).⁵⁵ Pálincás György ehhez kapcsolódóan kiemeli, hogy magyar

⁵³ Horváth Tibor i. m. 50. p.

⁵⁴ <http://edition.cnn.com/2009/CRIME/10/24/illinois.lipstick.murders/index.html?iref=nextin> (2018.03.01.)

⁵⁵ Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés helye. In: Századvég, 2009/3. szám, 68-70. pp.

büntetőjog és büntetőeljárás jog korábban is olyan szigorú szabályokat tartalmazott, amelyek biztosították, hogy tévedés ne fordulhasson elő. Rámutat arra is, hogy még a halálbüntetés ellenzői se tudtak olyan magyar példát felhozni, amikor tévesen ítétek valakit halálra (a koncepciók eljárások kivételével). Szerinte ez az aggály tehát „merőben fiktív.”⁵⁶

Az eljárási garanciák hiányának problémája nem minden államban áll fenn, de még napjainkban is akadnak olyan országok, ahol nem teljesülnek a fair eljárás nemzetközi követelményei. Ez értelemszerűen valamennyi büntetőeljárás esetében probléma, a legsúlyosabb hátrányt azonban egy ilyen eljárás folyamán kiszabott halálbüntetés jelenti. Már pedig az ilyen államok előszeretettel alkalmaznak halálbüntetést.

Az Amnesty International több ilyen problémát is megemlít. Néhány államban a beismerő vallomások kínzás vagy más bántalmazások hatására születtek (pl. Irán, Kína, Irak, Észak-Korea, Szaúd-Arábia). Sokszor csorbát szenved az ártatlanság vélelmének elve is. Az ítélet végrehajtásával is akadnak problémák: egyes államokban nem értesítik sem az elítéltet, sem a családtagokat a közelgő kivégzésről, illetve az is előfordul, hogy a kivégzett személyek testét nem adják ki a családnak, jelöletlen sírokba temetik őket.⁵⁷

A halálbüntetés ellen felhozható érv az is, hogy koncepciók perekben is előszeretettel alkalmazták, alkalmazzák: erre sajnos hazánk történetében is számtalan példa akadt.

Pénzügyi szempontokból a halálbüntetés mellett nagyon gyakran felhozott érv az, hogy jóval olcsóbb, mint valakit hosszú tartamú vagy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélni. Sokan kifogásolják, hogy az állami költségvetésből biztosított pénzügyi forrásokból biztosítják a rabok élelmezését, tartását, őrzését.

Némileg talán meglepő módon, több olyan kutatás is született, ami azt mutatta ki, hogy a halálbüntetés fenntartása drágább, mint az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása. A bizonyítási, jogorvoslati, kegyelmi költségek jelentősebbek lehetnek, illetve a siralomházak fenntartása is drágább, mint egy átlagos börtöné. Ráadásul nagyon sok halálra ítélt személyt végül nem végeznek ki, így a tetemes eljárási költségek mellett ugyanúgy meg kell fizetni az elítélt élete végéig felmerülő tartási költségeket, mintha eleve életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték volna. Emellett a rabok – jogállami keretek között történő – foglalkoztatására is lehetőség van az abolicionisták szerint, ami csökkentheti a tartási költségeket.⁵⁸ Ez utóbbihoz annyit fűznék, hogy egy tényleges életfogytiglani szabadságvesztését töltő elítélt foglalkoztatása komolyabb biztonsági követelményeket

⁵⁶ Pálkás György i. m. 67. p.

⁵⁷ Amnesty International, 2014 i. m. 7-8. pp.

⁵⁸ Tóth J. Zoltán, 2008 i. m. 221-223. pp.

igényelhet, ami végső soron nem biztos, hogy hozzájárul a költségek csökkentéséhez. A foglalkoztatásuk inkább azért lehet fontos, hogy ne tétlenséggel teljen a napjuk. A másik észrevételem a költségekkel kapcsolatban, hogy az Egyesült Államokban (ahol e kutatások születtek) valóban érdekes kérdés lehet a költségek alakulása, de egy olyan államban, ahol nincsenek garanciák építve a büntetőeljárásba, ott nem igazán fog többletköltséget okozni a halálbüntetés fenntartása.

A halálbüntetést ellenzők táborában általában ki szokta emelni a halálbüntetés *másokra gyakorolt hatását* is. A halálbüntetés végrehajtásában, kimondásában valamilyen módon részt vevő személyekre is aránytalan terhet jelent – így például a bírókra, hóhérokra, orvosokra, börtönőrökre, ügyészekre stb. Kihatással van természetesen a halálraítélt családjára is.⁵⁹ Az persze igaz, hogy az elítélt családjára szinte valamennyi büntetés kihatással van (a szabadságvesztés érhető okokból, a pénzbüntetés a család jövedelmi viszonyait is érintheti stb.), de szerintük a halálbüntetésnél ez a kihatás túlzott mértékű.

Sokan említést tesznek a halálbüntetés *diszkriminatív* jellegéről is. Ez leginkább olyan államokban vizsgálható, ahol a lakosság összetétele vegyes képet mutat, így például az Egyesült Államokban születtek erre nézve tanulmányok. Érvként szokták említeni, hogy nagyobb arányban találunk feketét a kivégzettek listáján, mint amennyi az összlakosságon belüli arányuk. Ugyanakkor a statisztikák azt mutatják, hogy az emberölések mintegy felét feketék követik el, ami jóval meghaladja az összlakosságon belüli arányukat, így nem igazán támasztható alá, hogy az igazságszolgáltatás diszkriminálna a bőrszín alapján. Diszkriminatív lehet az esküdtszéki rendszer is, hiszen aki megnyerőbb számokra, azt nem biztos, hogy halálra ítélik, míg a kevésbé megnyerő személyt pedig lehet, hogy igen.⁶⁰ Persze ez olyan érv, ami valamennyi büntetés esetén diszkriminációt okozhat. A megkülönböztetést lehet vizsgálni a vagyoni viszonyok alapján is (pl. a szegényebbek nem tudnak jó ügyvédek megfizetni, így nehezebben tudják elkerülni a halálbüntetést), ugyanakkor a lecsúszottabb, szegényebb rétegek körében egyébként is nagyobb a bűnözés, így nehéz azt alátámasztani, hogy őket hátrányosabban sújtja a halálbüntetés. Magát a diszkriminációt nem is feltétlenül egyszerű kimutatni, másrészt, ha pedig valóban fennáll, akkor az valamennyi büntetés tekintetében felmerül. Azt gondolom, hogy a diszkrimináció és a halálbüntetés két problémakör, amit önállóan kell kezelni, mert a halálbüntetés eltörlése még önmagában nem fogja megszüntetni a diszkriminációt más büntetések esetén.

⁵⁹ Amnesty International: Amikor az állam öl... Halálbüntetés kontra emberi jogok. In: Sebes Ágnes (szerk.): A halálbüntetésről. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990, 183-185. pp.

⁶⁰ Tóth J. Zoltán, 2008 i. m. 229-230. pp.

Gyakran felhozott érv a halálbüntetés ellen, hogy az összeegyeztethetetlen a modern büntetési elvekkel, különösen a *humanizmussal*.⁶¹ Ma már jól megvagyunk testcsonkító, megszégyenítő büntetések nélkül is – miért lenne ez másként a halálbüntetés esetén?

Pálincás György szerint a *szankciórendszer hatásosságát* is befolyásolja a halálbüntetés eltörlése. Véleménye szerint ugyanis „egy félkarúvá torzított szankciórendszer hatásfoka törvényszerűen csak gyengülhet, mert a büntetés generális célja – a társadalom fokozott védelme – egyértelműen igényli (igényelné) a tisztas állampolgárok közösségéből a különösen veszélyes elemek végleges kirekesztését.”⁶²

6. Összegzés

Megtorlás-e a halálbüntetés? Igen, ugyanakkor azt hozzá kell tenni, hogy valamennyi büntetés célja a jogépségi megtorlás,⁶³ tehát a kérdést inkább úgy kell feltenni, hogy arányos megtorlás-e a halálbüntetés? Ha erre az a választunk, hogy nem, akkor már nem megtorlásról, hanem bosszúról beszélünk. Sok internetes híroldal lehetőséget biztosít olvasói hozzászólások közzétételére is: egy-egy súlyosabb bűncselekményről szóló tudósítás esetén rengeteg olyan vélemény érkezik, amely a halálbüntetés visszaállításában látja a megoldást. Vajon a bosszú beszél belőlük?

Sarkos lenne a válaszom, ha egyértelműen igennel vagy nemmel felelnék. Nem feltétlenül a bosszú iránti vágy beszél ilyenkor az emberekből (bár kétségtelen, hogy ilyen is akad), hanem a felháborodottság. Vannak olyan társadalmi normák, melyek felrúgása az emberek megvetését, haragját váltja ki. Az élethez való jog nem csupán alkotmányjogilag a legfontosabb emberi jog, hanem ténylegesen az élet a legnagyobb kincs, amit egy ember birtokolhat. Az emberölés – pláne ha minősítő körülmény is kapcsolódik hozzá – a társadalmi normák olyan szintű lábbal tiprása, ami teljesen jogosan váltja ki az emberek dühét. Más cselekmények pedig az emberi természettel ellentétesek (pl. pedofil jellegű bűncselekmények). A sértettek hozzátartozóinak haragja emberileg teljesen érthető. Belegondolni sem lehet, hogy milyen fájdalmat élhetnek át azok, akik például emberölés következtében veszítették el családjukat.

⁶¹ Nagy Ferenc i. m. 320. p.

⁶² Pálincás György i. m. 71. p.

⁶³ Vö. 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleménye.

Az előbbi példák arra világítanak rá, hogy a bosszú nagyon is hétköznapi reakció lehet egy ilyen rendkívüli helyzetben. Ugyanakkor egy olyan fontos kérdésben, mint a halálbüntetés, nem lehet ilyen felfokozott érzelmi állapotban döntést hozni. Ezért fontos, hogy a kérdést az állam és a nemzetközi egyezmények higgadt körülmények között rendezzék, így megakadályozva a meggondolatlan lépéseket, szankciókat.

A halálbüntetés jövőjét illetően megállapíthatjuk, hogy az elmúlt három évtizedben a világ államai sorra törölték el a halálbüntetést, a folyamat csupán az utóbbi években látszik lassulni. Az abolíció minden bizonnyal tovább folytatja világhódító útját, bár valószínűleg lassabb ütemben, mint korábban. Egyelőre nehéz azt elképzelni, hogy eljön majd az a nap, amikor az utolsó ország is eltörli a halálbüntetést, ugyanakkor az bizonyosnak tűnik, hogy a jövőben mind több állam fogja a halálbüntetés nélküli utat választani.

Véleményem szerint tehát az abolíció folyamata a jövőben lassulni fog. A demokratikus államok – amelyek fogékonyabbak az abolíció gondolatára – javarészt már eltörölték a halálbüntetést. Érdekes kérdés lehet a halálbüntetés jövőbeli alakulása az Egyesült Államokban. Volt már olyan időszak az USA történetében, amikor nem alkalmazták, vagyis nem elképzelhetetlen a legsúlyosabb büntetés szövetségi szintű eltörlése. Lehetséges, hogy ez a közeljövőben még nem fog megtörténni, de az USA államai közül bizonyára akad majd olyan, amely nemet mond az állam által történő kivégzésekre. Legutóbb – 2016-ban – Delaware államban mondta ki a legfelsőbb bíróság a halálbüntetés alkotmányellenességét.

Ha megnézzük azon országok körét, amelyek még kitartanak a halálbüntetés mellett, felfedezhetünk egy kvázi „keménymagot” köztük. Ezen államok valószínűleg hosszabb távon is a halálbüntetés mellett teszik le voksukat. Két olyan tényezőt vélek felfedezni, ami sokáig konzerválhatja a fennálló helyzetet. Egyrészt a diktatórikus államberendezkedés, másrészt a konzervatív vallási hagyományok.

Ami a diktatúrákat illeti, a halálbüntetés egy kézenfekvő eszköz lehet a hatalom fenntartására. Amíg diktatúrák lesznek a világon, addig jó eséllyel halálbüntetés is lesz. Vannak ingatag lábon álló diktatórikus államok, ugyanakkor más diktatúrák egyelőre megdönthetetlennek látszanak. Ilyen például Kína: egyrészt a gazdasági hatalma, másrészt pedig a katonai ereje miatt. Észak-Korea esetében sem várható külső beavatkozás, például az atomfegyverei miatt. Ugyanakkor a diktátorok megbuktatása sem feltétlenül jelenti a halálbüntetés eltörlését: gondoljunk csak Irakra, Egyiptomra, vagy éppenséggel Afganisztán esetén sem járt a halálbüntetés felszámolásával a külső beavatkozás.

A konzervatívabb iszlám országok esetén is kemény dió lehet a halálbüntetés eltörlése. Az egyház és az állam összefonódása, a világi és vallási szabályok összemosódása

megnehezíti a halálbüntetés kiiktatását. Ezek az országok erőteljesen ragaszkodnak a hagyományokhoz és a szigorú vallási szabályokhoz az élet minden területén (pl. alkoholtilalom, nők jogkorlátozottsága, házasságon kívüli nemi kapcsolatok tilalma stb.).

© Balázs Péter

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Körtvélyesi Zsolt

**Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor,
Körtvélyesi Zsolt, Szilágyi Emese**

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515